

УДК: 004.04; DOI: 10.31388/2519-884X-2021-44-110-116

Тараненко Г.Г., к.пед.н, доц.
Михайлов В.В., к.іст.н.

Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. Проаналізовано сучасний стан розвитку індустрії туризму, що демонструвала стійкий розвиток останні десятиріччя, в умовах пандемії COVID-19. Обґрунтовано необхідність надання невідкладної підтримки суб'єктам галузі та створення умов для успішного відновлення їх діяльності в довгостроковій перспективі. Актуалізовано, що індустрія туризму стала гарним прикладом для аналізу та розуміння умов старту для відновлення у ситуації катастрофи. Акцентовано увагу на тому, що у ситуації, що склалася, особливо важливою стає поведінка учасників ринку та прийняті рішення на рівні держави. Доведено, що для учасників ринку важливим постає розуміння перспектив успішного розвитку екосистем бізнесу в умовах як конкуренції, так і взаємодопомоги, що є надзвичайно важливим для прогресивного розвитку будь-якої галузі, особливо в період кризи. Нарівні влади актуалізується питання усвідомлення того факту, що туризм є одним з двигунів відновлення економіки, зокрема за умови внесення змін до системи оподаткування та акценту на підтримці внутрішнього та в'їзного туризму.

Ключові слова: туризм, COVID-19, пандемія, криза, державна політика, філософія туристичної галузі.

JEL code classification: R59, L83

Taranenko H.H., Cand. of Ped. Sc., Assoc. Prof.,
Mikhailov V.V., Cand. of Hist. Sc.
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE TOURIST INDUSTRY: CHALLENGES AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Abstract. The article analyzes the current state of the tourism industry development, which has demonstrated sustainable development in recent decades, in the context of the COVID-19 pandemic. The necessity of providing urgent support to the subjects of the branch and creation of the conditions necessary for the successful restoration of their activities in the long run is substantiated. It is stressed that the tourism industry has become a good example for analyzing and understanding the conditions essential for starting the restoration from a disaster. Emphasis is placed on the fact that in the current situation, the behavior of market participants and decisions made at the state level become especially important. It is proved that for market participants it is important to understand the prospects for successful development of business ecosystems in conditions of both competition and mutual assistance, which is extremely important for the progressive development of any industry, especially during the crisis period. At the same time, the authorities are raising awareness of the fact that tourism is one of the engines of the economic recovery, in particular, provided that changes should be made to the tax system and the emphasis must be placed on supporting domestic and inbound tourism. The article investigates the theoretical and practical principles of the tourism industry development problems in the conditions of the COVID-19 pandemic. The importance of the immediate support of the subjects of the branch and creation of the conditions necessary for the successful restoration of tourist activity in the long run is substantiated. The role of appropriate actions from both the market participants and the state has been proved. The article analyzes the key ways out of the crisis and highlights the priority ones. The purpose, tasks and main measures for the practical implementation of this strategy are defined. The necessity of conceptual revision of the content and philosophy of the tourism industry is substantiated.

Key words: tourism, COVID-19, pandemic, crisis, public policy, philosophy of tourism industry.

Актуальність теми. Туризм належить до глобальних індустрій, що найбільше постраждала від економічних наслідків пандемії COVID-19, хоча традиційно на туристично-рекреаційну галузь впливали зовнішні фактори (військові конфлікти і терористичні

загрози, кліматичні зміни і природні катаклізми, різкі зміни цін на нафту і нафтопродукти, коливання валют, фінансово-економічні кризи тощо [3]). Однак, як показала сучасна ситуація, пандемія COVID-19 спричинила потужніші шоки, паралізуючи світовий туристичний ринок на невизначений термін.

За оцінками Всесвітньої туристичної організації при ООН (UNWTO), зменшення чисельності міжнародних туристів у світі може спричинити втрати туристичної галузі в обсязі 30-50 млрд доларів [13].

З метою протидії поширенню пандемії, більшість країн закрили своє повітряне сполучення і обмежили в'їзд іноземців. За останніми оцінками Міжнародної асоціації повітряного транспорту (IATA), загальні глобальні втрати доходів від пасажирських авіаперевезень у 2020 р. склали близько 50% (434 млрд доларів) [8].

За даними Всесвітньої туристичної організації, у зв'язку з пандемією коронавірусу були змушені повністю закрити кордони Африка (74% напрямків), Північна і Південна Америка (86%), Азія (67%), Європа (74%), Близький Схід (69%). Обмеження на поїздки були по всьому світу. У 185 напрямках з 217 (85%) було повністю або частково закрито кордони. З них у 163 напрямках було повністю закрито кордони для міжнародних туристів, зокрема повітряні, морські та сухопутні. Проте, існує певне виключення – як правило, для громадян, жителів, дипломатів і пасажирів з важливими туристичними цілями. У інших 22 напрямках частково але було закрито кордони, зокрема введено заборону на в'їзд для пасажирів з конкретних країн. У 12 пунктах призначення (5% від усіх напрямків) застосовуються такі протиепідемічні обмежувальні заходи, як карантин або самоізоляція на 14 днів, візові заходи або запит медичних оглядів/довідок до або після прибуття.

Всесвітня рада з туризму та подорожей (WTTC) регулярно публікує прогнози економічного впливу COVID-19 та різні сценарії відновлення туристичної галузі для різних регіонів. Так, зокрема, у 2019 р. в сфері туризму і подорожей працювало 330 млн. працівників. Внесок цієї сфери у ВВП складав 10,3% (8,9 трлн. доларів), а частка у світовому експорті послуг складала близько 28%. У цілому глобальні оцінки втрат роботи у сфе-

рі туризму і подорожей коливаються в діапазоні від 98,2 млн. до 197,5 млн. осіб; зниження внеску туризму і подорожей у глобальний ВВП оцінюється експертами у діапазоні від 2,686 трлн до 5,543 трлн доларів [11].

Отже, зараз індустрії туризму можна видати лаври спресованої у часі моделі сучасної економіки, адже те, що насувається на всі сфери економічної діяльності, тут сталося відразу (звичайно, якщо розуміти під індустрією туризму діяльність величезної мережі) [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості розвитку туристичної сфери є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Так, зокрема, фундаментальними є наукові доробки таких вчених як М. Бойко, М. Босовська, Н. Ведмідь, О. Любіцева, С. Мельниченко, Г. Михайліченко та ін. У той же час, варто зазначити, що особливості розвитку туристичної галузі в умовах кризової ситуації у світі, спричиненої пандемією COVID-19, у наукових дослідженнях ще мало висвітлені. Проте, досить цінними в умовах, що склалися, стають аналітичні висновки офіційних представництв Всесвітньої туристичної організації (UNWTO – World Tourism Organization), Всесвітньої ради з туризму та подорожей (WTTC – World Travel & Tourism Council), Всесвітньої організації здоров'я (WHO – World Health Organization), Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development), а також низка публіцистичних матеріалів всесвітніх інформаційних агентств CNN Travel, The Guardian, The New York Times, журналу National Geographic.

Метою статті є аналіз наслідків впливу пандемії COVID-19 на туристичну галузь та визначення основних напрямів вирішення викликів, що постали перед нею в сучасних умовах.

Основні результати дослідження. Сучасний туристичний світ постав перед безпрецедентними викликами – туроператори і туристичні агентства, готелі, санаторії, будинки відпочинку і пансіонати, гідни, компанії, що надають послуги з оздоровлення, відпочинку та розваг, системи бронювання, всі види туристичних перевезень, громадське харчування і виробники сувенірів – усі учас-

ники добре налагоджених, часто транскордонних ланцюжків створення цінності виявилися у складній ситуації «сукупного шоку пропозиції, викликаного заходами щодо стримування поширення інфекції з обмеженим попитом і мобільністю» [4].

Нинішня пандемія найбільш яскраво і наочно показала усі проблеми, що накопичилися глобальною економікою [9]. Ідея «глобального села», по-перше, підтвердилася, по-друге, виявилася своєю протилежністю: та глобальна економічна система, яку деякий час видавали за ідеал, вже давно має ознаки скоріше «закритого суспільства обраних, а не глобального села» [12] і не відрізняється сталістю.

На думку Дж.Коломбо, який передбачив свого часу кризу 2008 р., пандемія небезпечна для світової економіки не сама по собі, а як тригер глибокої кризи, оскільки «ми вже наприкінці циклу, і хоча коронавірус – це всього пара додаткових ударів кулаком, але ми вже і так йшли до рецесії до того, як почули про неї» [6].

На середньостроковому горизонті все більш виразними стають ознаки деглобалізації, перехід до протекціонізму та захисту державами своїх національних пріоритетів. Туризм показав, наскільки швидко це відбувається: не минуло й двох місяців, як всі туристичні напрямки виявилися закритими – і для організованих, і для самостійних туристів. Індустрія відчула значне падіння в усьому світі [7]: руйнуються логістичні ланцюжки, падають ціни на активи, великим корпораціям важко «залишитися на плаву», а малий і середній бізнес завмерли в очікуванні рішень, що дозволяють дочекатися кращих часів.

У ситуації, що склалася важливим питанням постає пошук оптимальних рішень виходу із кризи. Так, зокрема, WTTC надала наступні рекомендації щодо відновлення: прийняття глобальних галузевих протоколів з охорони праці та техніки безпеки; впровадження експрес-тестування для стримування розповсюдження коронавірусу серед працівників індустрії гостинності; продовження державної підтримки туристичного сектору в плані податкових пільг, стимулювання зростання ліквідності; реалізація заходів щодо захисту працівників тощо [11].

На офіційному сайті UNWTO проводиться моніторинг заходів, які вживаються країнами або організаціями для мінімізації наслідків кризи, спричиненої коронавірусом, і відновлення ринку туризму і подорожей. За даними на 10 червня 2020 р. 18% таких заходів, прийнятих країнами, відносяться до заходів фіскальної політики, 18% – до заходів монетарної політики, 14% – пов'язані з працею і зайнятістю [13].

Детальний огляд заходів підтримки, які застосовуються в деяких країнах світу для стабілізації туристичної галузі, представлений Агентством стратегічних ініціатив (АСД). Так, наприклад, у якості найкращих світових практик щодо підтримки туризму в умовах пандемії виділено наступні:

1) Фінансова допомога суб'єктам малих і середніх підприємств (МСП) у формі субсидій, грантів та безпроцентних кредитів для підтримки ліквідності компаній. Так, зокрема, у Південній Кореї туристичні компанії – представники МСП можуть отримати пільгове незаставне фінансування на загальну суму 8,1 млн доларів за зниженою процентною ставкою (1%).

2) Субсидування зарплат співробітників. Наприклад, у Великій Британії уряд використовує заходи підтримки туристичних дестинацій – кожна з яких, відповідно, повинна зберегти персонал, що працює з клієнтами, і підтримати зв'язок туристичних організацій з ними. Майже 1,5 млн. євро було виділено на фінансування організацій, зайнятих маркетингом туристичних напрямків. Представники туристичного бізнесу можуть звертатися за підтримкою для відшкодування витрат на утримання не більше двох співробітників з виплатою до 2,8 тис. євро на одного працівника на місяць, а також витрат роботодавця зі страхування і пенсійних внесків впродовж трьох місяців.

3) Податкові канікули, пільги і відтермінування. Так, зокрема, у Німеччині туристичним компаніям було дозволено відтермінувати податкові платежі до кінця року.

4) Скасування відрахувань на соціальне забезпечення із заробітної плати працівників. До прикладу, у США до 1 січня 2021 р. було відкладено виплати за податками на соціальне забезпечення для роботодавців та самозайнятих осіб.

5) Комунікаційні та маркетингові кампанії для формування відкладеного попиту і просування дестинацій. Наприклад, в Південній Кореї уряд випускає дисконтні купони, які можна використовувати для компенсації витрат на туризм.

6) Створення цифрових платформ-навігаторів, що консолідують інформацію про туристичну галузь і заходи підтримки для допомоги компаніям в частині прийняття відповідних управлінських рішень. До прикладу, у Німеччині Федеральний державний центр передового досвіду у галузі туризму запустив платформу з моніторингу впливу коронавірусу на галузь.

7) Навчання компаній туристичної галузі практикам створення нових продуктів, просуванню, цифровим технологіям тощо. так, зокрема, у Колумбії для туристичних компаній запуснено тренінги з антикризового управління, чати для моніторингу ситуації у туризмі, платформа відповідей на питання представників бізнесу тощо.

8) Використання інфраструктури туристичного сектору у боротьбі з коронавірусом. Наприклад, у США, Франції, Великобританії, Португалії, Колумбії засоби колективного розміщення надаються для розміщення медиків, працівників допоміжних служб, що борються з пандемією тощо [1].

Рекомендації UNWTO з вибору національних стратегій підтримки галузі туризму включають рецепти управління кризовою ситуацією і мінімізацією негативних наслідків; модельні правила розробки стимулюючих заходів щодо виведення індустрії з кризи і її підготовки до майбутнього перезапуску [1].

У концептуальній записці ООН (2020 р.) пропонується «дорожня карта» з перетворення сектору туризму, що має охоплювати п'ять пріоритетних областей [2]:

1. Керування кризою і пом'якшення соціально-економічних наслідків для життя людей, особливо для зайнятості та економічної безпеки жінок.

2. Підвищення конкурентоздатності і потенціалу протидії

3. Просування інновації і цифровізації екосистеми туризму.

4. Сприяння забезпеченню сталості і інклюзивного «зеленого» зростання.

5. Зміцнення координації та партнерських зв'язків з метою перетворення туризму та досягнення цілей сталого розвитку (ЦСР).

Систематизація запропонованих всесвітніми організаціями оптимальних рішень виходу із кризи запропонована у Таблиці 1.

Таблиця 1.

Оптимальні рішення виходу із кризи, запропоновані всесвітніми організаціями*

ООН	WTTC	АСД	UNWTO
<i>керування кризою і пом'якшення соціально-економічних наслідків для життя людей, особливо для зайнятості та економічної безпеки жінок</i>	прийняття глобальних галузевих протоколів з охорони праці та техніки безпеки	фінансова допомога суб'єктам малих і середніх підприємств	<i>розроблення шляхів управління кризовою ситуацією</i>
підвищення конкурентоздатності і потенціалу протидії	впровадження експрес-тестування для стримування розповсюдження коронавірусу серед працівників індустрії гостинності	субсидування зарплат співробітників	мінімізація негативних наслідків
<i>просування інновації і цифровізації екосистеми туризму</i>	<i>продовження державної підтримки туристичного сектору в плані податкових пільг, стимулювання зростання ліквідності</i>	<i>податкові канікули, пільги і відтермінування</i>	модельні правила розробки стимулюючих заходів щодо виведення індустрії з кризи

сприяння забезпеченню сталості і інклюзивного «зеленого» зростання	реалізація заходів щодо захисту працівників тощо	скасування відрхувань на соціальне забезпечення із заробітної плати працівників	підготовка індустрії туризму до майбутнього перезапуску
зміцнення координації та партнерських зв'язків з метою перетворення туризму та досягнення цілей сталого розвитку		комунікаційні та маркетингові кампанії для формування відкладеного попиту і просування DESTИНАЦІЙ	
		<i>створення цифрових платформ-навігаторів, що консоліднують інформацію про туристичну галузь і заходи підтримки для допомоги компаніям в частині прийняття відповідних управлінських рішень</i>	
		навчання компаній туристичної галузі практикам створення нових продуктів, просуванню, цифровим технологіям	
		використання інфраструктури туристичного сектору у боротьбі з коронавірусом	

*Джерело: дослідження автора

Аналіз запропонованих всесвітніми організаціями основних шляхів виходу із кризи, спричиненою пандемією COVID-19, показує, що вони мають спільне бачення щонайменше за трьома позиціями: керування кризовою ситуацією (UNWTO, ООН); введення відповідних податкових заходів (WTTC, АСД); цифровізація галузі (ООН, АСД).

Важливо зазначити, що така багатопланова і складна галузь, як туризм, може виявитися не тягарем, а одним із локомотивів економічного відновлення, якщо змінити щонайменше оподаткування таким чином, щоб було вигідно «виходити з тіні» в обмін на допомо-

гу держави. Зараз у готельного бізнесу висока прозорість, у той час як туристичні агенції та компанії громадського харчування в значній частині продовжують працювати «у тіні». Рішенням може також стати зміщення акценту на підтримку внутрішнього і в'їзного туризму.

Колосальний недовикористаний потенціал внутрішнього і в'їзного туризму може стати основою перешикування та переорієнтації ланцюжків створення цінності, формування і просування нових DESTИНАЦІЙ в умовах, коли багато «світових хітів» туризму відчують

не менші труднощі, ніж вітчизняні маршрути і зони відпочинку.

Отже, у попереднє десятиліття індустрія туризму демонструвала стійкий розвиток. Проте через наслідки пандемії COVID-19 ситуація є близькою до катастрофи. Необхідно не тільки надавати невідкладну підтримку суб'єктам галузі, а й створювати умови для успішного відновлення їх діяльності в довгостроковій перспективі. Фактично пандемія підняла питання спільного виживання – і в прямому, і в переносному сенсі. Індустрія туризму є гарним прикладом для розуміння, що можна або довести ситуацію до повної катастрофи, або забезпечити в доступному для огляду майбутньому відносно непоганій старт для відновлення. Все залежить від того, як поведуть себе учасники ринку і які рішення буде приймати держава. Для учасників ринку важливо розуміти, що успішний розвиток екосистем бізнесу передбачає не тільки конкуренцію, але і взаємодопомога, що надзвичайно важливо для прогресивного розвитку будь-якої галузі, особливо в період кризи. Для влади важливо ро-

зуміти, що туризм може виявитися не обтяженням, а одним з двигунів відновлення економіки в разі змін в оподаткуванні та акценту на підтримку внутрішнього та в'їзного туризму. Загалом, на наш погляд, обставини, що склалися, вимагають від світового співтовариства не лише концептуально змінити підходи до туристичної галузі, а й докорінно змінити її філософію.

Висновки. В статті досліджено теоретико-практичні засади проблеми розвитку туристичної галузі в умовах пандемії COVID-19. Обґрунтовано важливість невідкладної підтримки суб'єктів галузі та створення умов для успішного відновлення туристичної діяльності в довгостроковій перспективі. Доведено роль належних дій як з боку усіх учасників ринку, так і держави. В статті проаналізовано ключові напрями виходу з кризової ситуації та виокремлено першочергові за значенням. Визначено мету, завдання та основні заходи щодо практичної реалізації даної стратегії. Обґрунтована необхідність концептуального перегляду змісту та філософії туристичної галузі.

Список літератури:

1. АСИ собрало лучшие мировые практики по поддержке туризма в условиях пандемии [Електронний ресурс]. URL: <https://asi.ru/news/121744/>
2. Концептуальна записка: COVID-19 та перебудова сектору туризму (ООН) [Електронний ресурс]. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_covid-19_and_transforming_tourism_russian.pdf
3. Шпырня О.В. Тенденции развития международного рынка туристских услуг. *Научный вестник ЮИМ*. 2018. № 1. С. 62–66.
4. Bénassy-Quéré A., Marimon R., Pisani-Ferry J., Reichlin L., Schoenmaker D., Weder di Mauro B. (2020). COVID-19: Europe needs a catastrophe relief plan // VOX CEPR Policy Portal. 11 March. URL: <https://voxeu.org/article/covid-19-europe-needs-catastrophe-relief-plan>
5. COVID-19: Measures to Support Travel and Tourism. URL: <https://www.unwto.org/covid-19-measures-to-support-travel-tourism>
6. Hall P. (2020). Analyst who predicted 2008 global financial crash warns another one is on the way – and not just because of coronavirus // *Independent*. 11 March. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/financial-crisis-2008-coronavirus-donald-trump-economy-stocks-a9392881.html>
7. Hirsh L. Travel industry could lose \$24 billion as coronavirus cripples tourism from outside US // CNBC. Politics. 11 March. URL: <https://www.cnbc.com/2020/03/11/coronavirus-travel-industry-could-lose-24-billion-in-tourism-from-outside-us.html>
8. IATA. COVID-19: we will beat this crisis and reconnect our world URL: <https://www.iata.org/>
9. Jordà Ò., Singh S.R., Taylor A.M. (2020). Longer-Run Economic Consequences of Pandemics // Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper 2020-09. DOI: <https://doi.org/10.24148/wp2020-09>
10. Paget E., Dimanche F., Mounet J.P. (2010). A tourism innovation case: An actor-network approach // *Annals of Tourism Research* 37(3): 828–847.
11. Recovery Scenarios 2020 & Economic Impact from COVID-19 Infographics. URL: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact/Recovery-Scenarios-2020-Economic-Impact-from-COVID-19>
12. Scott B.R. (2001). The great divide in the global village // *Foreign Affairs*. (January/February). URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2001-01-01/great-divide-global-village>
13. UNWTO. Tourism takes action on plastic waste and pollution URL: <https://www.unwto.org/>

References:

1. ASI sobralo luchshie mirovye praktiki po podderzhke turizma v usloviyakh pandemii. URL: <https://asi.ru/news/121744/>
2. Konceptualjna zapyska: COVID-19 ta perebudova sektoru turizmu (OON) URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_covid-19_and_transforming_tourism_russian.pdf
3. Shpyrnya O.V. Tendentsii razvitiya mezhdunarodnogo rynku turistskikh uslug // Научный вестник ЮИМ. 2018. № 1. С. 62–66.
4. Bénassy-Quéré A., Marimon R., Pisani-Ferry J., Reichlin L., Schoenmaker D., Weder di Mauro B. (2020). COVID-19: Europe needs a catastrophe relief plan // VOX CEPR Policy Portal. 11 March. URL: <https://voxeu.org/article/covid-19-europe-needs-catastrophe-relief-plan>
5. COVID-19: Measures to Support Travel and Tourism. URL: <https://www.unwto.org/covid-19-measures-to-support-travel-tourism>
6. Hall P. (2020). Analyst who predicted 2008 global financial crash warns another one is on the way – and not just because of coronavirus // *Independent*. 11 March. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/financial-crisis-2008-coronavirus-donald-trump-economy-stocks-a9392881.html>
7. Hirsh L. Travel industry could lose \$24 billion as coronavirus cripples tourism from outside US // CNBC. Politics. 11 March. URL: <https://www.cnn.com/2020/03/11/coronavirus-travel-industry-could-lose-24-billion-in-tourism-from-outside-us.html>
8. IATA. COVID-19: we will beat this crisis and reconnect our world. URL: <https://www.iata.org/>
9. Jordà Ò., Singh S.R., Taylor A.M. (2020). Longer-Run Economic Consequences of Pandemics // Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper 2020-09. URL: <https://doi.org/10.24148/wp2020-09>
10. Paget E., Dimanche F., Mounet J.P. (2010). A tourism innovation case: An actor-network approach // *Annals of Tourism Research* 37(3): 828–847.
11. Recovery Scenarios 2020 & Economic Impact from COVID-19 Infographics. URL: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact/Recovery-Scenarios-2020-Economic-Impact-from-COVID-19>
12. Scott B.R. (2001). The great divide in the global village // *Foreign Affairs*. (January/February). URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2001-01-01/great-divide-global-village>
13. UNWTO. Tourism takes action on plastic waste and pollution. URL: <https://www.unwto.org/>